

LBRIS

We know
books

SANDA GOLOPENȚIA

Memorii colective

INTERMEMORIA

Studii de pragmatică și antropologie

*

ROMÂNA GLOBALĂ

Limba română și vorbitorii ei
în afara României

Spandugino

Cuprins

Cuvânt-înainte	11
----------------------	----

INTERMEMORIA

Studii de pragmatică și antropologie

Prefață	15
---------------	----

Elemente praxiologice și pragmatice relevante pentru

o tipologie a informatorilor	17
Acțiuni și interacțiuni	18
Indivizi și subiecți	22
Informatori	24
Cercetarea de teren și cercetarea de laborator	29
Creatori, executanți, martori și comentatori	30
Termeni vagi	31
Tipurile A–D și manifestările lor	35
Intermezzo: <i>O mie și una de noapți</i>	45
Raportul dintre tipurile A–D și alți parametri care intervin în definirea tipologică a informatorilor	46
Observare sau reperare dirijată a tipurilor A–D?	48
Creativitatea lingvistică	50
Ancheta centrată pe acțiune a unui grup social	51
Intermemoria	56
Colectivități-memorie	58

Memoriile colective: patente sau latente?	65
Creatori și executanți, martori și comentatori	68
Intermemoria	75
Verșurile diacului Opriș	82
Ancorarea conversațiilor în trecutul vorbit al grupului	93
Conversația ludică	95
Trecutul în vigoare	97
Prezentul memoriei.	100
 Arhitecturi ale memoriei sau Despre o bază de date	
a descântecului de dragoste românesc	103
Introducere	103
Descântece de dragoste	105
Pentru ce studiem descântece?	111
Structura bazei de date RLCD	118
<i>Tipuri de dosare și convenții de numire</i>	<i>118</i>
<i>Etichete de marcare (markup tags)</i>	<i>124</i>
<i>Derivarea scenariilor de descântec</i>	<i>127</i>
Scenariile fără tehnici și interpretarea lor	129
Tipuri de scenarii complexe	137
Documentele de tip Dosar	138
Aplicații	145
Dezvoltări ulterioare ale bazei de date RLCD	154
 Descântatul de dragoste în satul Cornova (Basarabia).	
În vara anului 1931	156
Cercetarea descântecelor cornovene de către	
Ștefania Cristescu	168
<i>Descântatul în satul Cornova (Provizoriu)</i>	<i>169</i>
<i>Practica magică a descântatului în satul Cornova</i>	<i>170</i>
Revenire peste ani la descântece de dragoste cornovene	180
Funcțiile de bază ale descântecelor de dragoste	182
Descântece de dragoste și frumusețe	188
Descântece pentru a-și afla ursitul	202

Descânțete pentru a-și aduce ursitul	211
Descânțete de ură	215
Descânțete de desfăcut ura	218
Proceduri magice implicite	220
Autonomia descânțecelor de dragoste cornovene.	232
Referințe bibliografice	239

ROMÂNĂ GLOBALĂ

Limba română și vorbitorii ei în afara României

Prefață.	251
Limba română și vorbitorii ei în afara României	253
Între lingvistică și politică	254
Vorbitori reali, potențiali sau amuțiți	256
Româna care moare	260
Problematika de ansamblu	264
Informație și metode de lucru	277
Informația fiabilă	277
Metode de lucru	285
A. Coduri speciale elaborate în timpul anchetei la românii de la est de Bug	285
B. Proiectul <i>Euromosaic</i>	289
Repartiția teritorială a diferitelor varietăți ale românei din afara României și ponderea lor demografică	300
Repartiția teritorială	300
Ponderea demografică	316
Valurile de emigranți/imigranți români	331
Problema etnonimelor și a glotonimelor	335
Statut al limbii și drepturi lingvistice	342
Statutul (legal al) limbii române vorbite în diferite țări	342

Încălări ale drepturilor minoritare și revendicări actuale	346
Vorbitorul minoritar/minorizat al limbii române și psihologia lui	350
Eugen Seidel sau Despre postbilingvism	361
Deschideri	366
Româna predată ca limbă străină	366
Româna vehiculată prin presă, internet, muzică de masă, film	371
<i>Presa tipărită</i>	371
<i>Internet</i>	374
Referințe bibliografice și electronice	380

INTERMEMORIA
Studii de pragmatică
și antropologie

Prefață

Volumul de față regroupează versiunile revăzute și îmbogățite a patru studii realizate la o distanță de peste douăzeci de ani. Primul, „Elemente praxiologice și pragmatice relevante pentru o tipologie a informatorilor”, a fost publicat în anul 1977 în *Revista de etnografie și folclor* și, tradus în franceză sub titlul „Pour une typologie des informateurs”, a apărut în anul 1988, în volumul *Les voies de la pragmatique*. Al doilea, intitulat „Intermemoria”, este traducerea remaniată a studiului „L’intermémoire”, apărut în volumul *Milieux et mémoire*, editat de Frank Alvarez-Pereyre în anul 1993. Studiul al treilea a fost tipărit în 1997, în revista *Semiotica*, sub titlul „Mapping a Network of Semiotic Systems: The Romanian Love Charm Database”, a fost apoi reluat, cu adăugări, în introducerea la volumul *Desire Machines: A Romanian Love Charms Database*, publicat de Editura Fundației Culturale Române în anul 1998 și, după o serie de noi modificări, a fost tradus în limba română în vederea includerii în volumul de față. În sfârșit, studiul „Descântatul de dragoste în satul Cornova (Basarabia)” reprezintă traducerea suplimentată a capitolului „Love Charms in

Cornova Bessarabia”, publicat în 1996, în cadrul volumului *Studies in Moldovan*, editat de Donald L. Dyer.

Ceea ce reunește studiile enumerate este preocuparea de a găsi punți și corelații: între antropologie, pragmatică și semiotică; între reflecția teoretică, metodologia observației de teren și reprezentarea electronică a rezultatelor ei prin baze de date pe care m-aș bucura să le văd înmulțindu-se în România; între cercetările multidisciplinare de teren românești ale anilor 1930 și 1970–1980, animate de Dimitrie Gusti și, respectiv, de Mihai Pop, și cercetările informatice americane ale anilor 1980–1990, cu privire la optimizarea bazelor de date etc.

Mai presus și dincolo de acestea, este însă vorba aici și acum despre revenirea la matcă a unor pagini care aparțin intermemoriei înaintașilor și colegilor mei de teren și de gând din România. Lor, Ștefaniei Cristescu, lui Mihai Pop, Constantin Eretescu, Ruxandrei Guțu-Pelazza, și, alături de ei, lui Thomas A. Sebeok, Frank Alvarez-Pereyre și Allen Renear, care au intervenit pe parcurs, le sunt dedicate studiile din acest volum.

Este o zi de vară cu arșiță, la începutul anilor șaptezeci. Am plecat de la Sârbi în trei, RGP, CE și cu mine, să vedem cum e Brebul. Mergem toropiți prin zumzetul tare, trecem pe lângă un lan răsăreț de hrișcă, nu ne gândim încă la mutări altele decât cea a echipei de cercetări dintr-un sat maramureșean în satul vecin. Este o clipă bună, dinainte de răzniri. La întoarcere, Mihai Pop a spus da.

Sanda Golopenția
Providence, Rhode Island
11 octombrie 1999

Elemente praxiologice și pragmatice relevante pentru o tipologie a informatorilor

Disciplinele care formează cadrul de referință pentru lucrarea de față sunt praxiologia și pragmatica. Prima s-a dezvoltat ca ramură a filosofiei practice, pornind de la lucrările filosofului polonez Tadeusz Kotarbiński¹. Evoluția celei de a doua

¹ Tadeusz Kotarbiński ține primele cursuri de praxiologie în anul academic 1944–1945 la Universitatea din Varșovia, în Radom, unde se mutase instituția din cauza războiului. El își publică tratatul de praxiologie în 1955. Tratatul va fi tradus în limba engleză în anul 1965 (Tadeusz Kotarbiński, 1965, *Praxiology. An Introduction to the Sciences of Efficient Action*, Oxford, UK: Pergamon Press). În cadrul tratatului, Kotarbiński oferă o teorie generală a acțiunii, precum și o teorie a evaluării utilitare a acesteia, în funcție de eficiența pe care o are. Primul aspect este cel care ne interesează aici. Kotarbiński definește concepte acționale, cum ar fi cele de act elementar, agent, rezultat, produs, material, instrument și cadru, căi și mijloace, acte compuse și tipologia lor, acțiune colectivă etc. Pentru o prezentare de ansamblu a activității lui Kotarbiński, vezi Wojciech W. Gasparski, 1993, *A Philosophy of Practicality. A Treatise on the Philosophy of Tadeusz Kotarbiński*, Helsinki: Philosophical Society of Finland, coll. „Acta Philosophica Fennica”, vol. 53. Pentru o cercetare praxiologică mai recentă, vezi Gunnar Skirbekk,

li se datorează, în cadrul semioticii, lui Charles Morris, în cadrul filosofiei analitice a limbajului, lui J.L. Austin și lui John Searle, și, în cadrul lingvisticii, lui Émile Benveniste și lui Oswald Ducrot. În cele ce urmează, voi opera, de cele mai multe ori, cu amenajări care îmi aparțin ale teoriei generale a acțiunii sau ale filosofiei analitice a limbajului. Este însă clar că remarcile mele vor putea fi adâncite atât prin luarea în considerare a distincțiilor mai fine ale praxiologiei sau ale pragmaticii, cât și prin mobilizarea unora dintre conceptele interacționismului simbolic, introduse de sociologul american Erving Goffman¹, sau a cadrului acțional propus de sociologul francez Pierre Bourdieu².

Acțiuni și interacțiuni

În cele ce urmează, voi defini conceptul de colectivitate ca pe o rețea de *acțiuni și interacțiuni*.

Acțiunile vizează modificarea relațiilor dintre un individ cu rol de agent (sau un grup de indivizi agenți) și mediu. Ele se opun *inacțiunii*. Interacțiunile vizează modificarea relațiilor dintre doi sau mai mulți indivizi (dintre două grupuri de indivizi, un

1993, *Rationality and Modernity. Essays in Philosophical Pragmatics*, Oslo și New York: Scandinavian University Press și Oxford University Press.

¹ Vezi Erving Goffman, 1959, *The Presentation of Self in Everyday Life*, New York, Londra, Auckland: Knopf Doubleday Publishing Group. Pentru o discuție și o continuare interesantă a operei acestuia, vezi Albert Piette, 1996, *Ethnographie de l'action. L'observation des détails*, Paris: Éditions Métailié.

² Mă refer îndeosebi la lucrări cum ar fi Pierre Bourdieu, 1982, *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*, Paris: Éditions Fayard și Pierre Bourdieu și Loïc J.D. Wacquant, 1992, *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*, Paris: Éditions du Seuil.

individ și un grup etc.) care preiau alternativ rolurile de *agent* și *anti-agent*. Folosesc termenul de anti-agent (și nu de *partener* sau *co-participant*) pentru a marca explicit *rezistența* pe care, în această calitate, fiecare dintre indivizii participanți la o interacțiune o opune celui care este momentan agent, precum și caracterul permanent *negociat, emergent* al unei interacțiuni. Interacțiunile se opun *izolării*. Acțiunea ar putea fi concepută (și este deseori prezentată în limbajul natural) ca interacțiune între un agent uman și un anti-agent natural care nu-și intervertesc rolurile, ca o alternare de încercări din partea primului și de respingeri (pe care le numim tendențios erori ale agentului) din partea celui de al doilea. Explorarea acestei posibilități teoretice nu este însă relevantă pentru obiectul prezentei discuții. Ea ar putea, în schimb, ajuta la înțelegerea modului în care sunt structurate o serie de mituri, legende, basme, în care elemente ale naturii, ca obiect acțional, sunt antropomorfizate (sau personificate).

Exemple de acțiuni sunt: acțiunile legate de cultivarea pământului, acțiunile legate de creșterea animalelor, acțiunile legate de vânătoare, pescuit sau cules, acțiunile legate de construirea unui adăpost etc. Exemple de interacțiuni cu extensiuni diferite în timp, de natură și de intensități diferite, sunt: trânta, lupta, căsătoria, spectacolul, conversația etc.

Etnograful abordează precumpănitor acțiuni. Sociologul, folcloristul, lingvistul abordează precumpănitor interacțiuni, chiar dacă, din rațiuni metodologice, vor decupa și delimita, în cadrul acestora, obiecte de studiu mai puțin complexe.

Cunoșcând numărul indivizilor care compun un grup și pornind de la o listă postulată restrânsă (pe care am putea-o numi o *listă de bază*) a tipurilor de acțiuni și interacțiuni pe care le considerăm fundamentale, am putea stabili, pentru comunicațiile pe care le studiem:

- a) numărul maxim de tipuri de acțiuni de care poate fi capabil fiecare individ în parte al grupului; egal cu numărul de acțiuni postulate, acest număr ar măsura *orizontul acțional* al membrilor grupului, expertiza maximă pe care o presupune viața lor în comun;
- b) numărul maxim de tipuri de interacțiuni pentru fiecare membru al grupului; acest număr este egal cu numărul tipurilor de interacțiuni postulate și măsoară *orizontul interacțional* al membrilor grupului, capacitatea lor de a trăi împreună;
- c) numărul de tipuri de acțiuni în care este antrenat fiecare membru al grupului;
- d) numărul de tipuri de interacțiuni în care este antrenat fiecare individ în parte al grupului;
- e) numărul de acțiuni distincte pentru fiecare individ; acest număr ar coincide cu (c) în cazul în care individul se limitează la o singură acțiune pentru fiecare dintre tipurile de acțiuni pe care le stăpânește;
- f) numărul de *interacțiuni elementare* distincte; înțelegem prin interacțiune elementară interacțiunea dintre numai doi indivizi – pentru fiecare individ în parte;
- g) numărul tipurilor de acțiuni distincte posibile respinse de individ sau interzise acestuia din rațiuni biologice sau sociale (repartiția pe sexe și clase a acțiunilor, acțiunile interzise de instituțiile locale, de stat etc.); acest număr este egal cu diferența dintre (a) și (c);
- h) numărul tipurilor de interacțiuni respinse de individ sau interzise acestuia; numărul este egal cu diferența dintre (b) și (d);
- i) numărul de acțiuni distincte pentru grup în ansamblu, care este egal cu suma numerelor (e) obținute pentru fiecare individ;

- j) numărul de interacțiuni elementare distincte din cadrul grupului, număr egal cu suma numerelor (f) obținute pentru fiecare individ;
- k) numărul de acțiuni distincte posibile respinse de indivizii grupului sau interzise lor;
- l) numărul de interacțiuni elementare distincte posibile respinse sau interzise în cadrul grupului respectiv etc.

Prin intermediul unor parametri de tipul (a-l), s-ar putea măsura deschiderea acțională și interacțională a grupului, gradul de coeziune a grupului respectiv, perspectivele acționale și interacționale care i se deschid, caracterul tradițional sau modern al grupului și, ca rezultat, tipul de colectivitate pe care acesta îl manifestă.

Rafinându-se, o cercetare condusă în modul schițat ar ajunge curând să aibă în vedere, pentru pozițiile de agent în acțiuni, respectiv agent sau anti-agent în interacțiuni, alături de indivizii, familiile, neamurile, vecinătățile, subgrupurile organizate *ad-hoc* (cete, asociații felurite), și grupul în întregime; alături de interacțiunile elementare, interacțiunile complexe care antrenează indivizi plurali (familii, neamuri etc.) sau mai mult de doi indivizi; alături de acțiunile și interacțiunile interioare grupului, acțiunile și interacțiunile exterioare ale acestuia (acțiuni desfășurate pe terenul altui grup; interacțiuni cu indivizi, familii etc. din alte grupuri) etc.

S-ar putea, de asemenea, lua în considerare, alături de faptele, la care m-am referit implicit până acum, cealaltă modalitate a acțiunii sau interacțiunii: *abținerea*; alături de acțiuni sau interacțiuni în ansamblu, *actele* (momentane) și *activitățile* (durative) pe care acestea le presupun.